

NÄSSJA KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Nässja församling
Vadstena kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2002*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

NÄSSJA KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Nässja församling

Vadstena kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Nässja kyrkogård	5
Kyrkogårdens omgivning	5
Nässja kyrka	6
Kyrkogårdens historik	6
Översiktlig beskrivning av vegetation mm – Karta	8
Beskrivning av kyrkogården	9
Beskrivning av enskilda kvarter	13
Kvarter I	13
Kvarter II	16
Källor	18
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	19
Förklaring till exempellistan	19
Utvärderingskarta	20
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner.
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek, Östergötlands läns museum. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

NÄSSJA KYRKOGRÅRD

Kyrkan med omgivande kyrkogård är högt belägen på en udde i Vättern och omges i övrigt av fullåkersbygd. Kyrkogårdens planform är oregelbundet kvadratisk med något större utsträckning i nord/syd. Kyrkan ligger på kyrkogårdens norra del och kyrkans långhus är orienterat i öst/västlig riktning.

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkan och kyrkogården är belägen i kyrkbyns sydvästra utkant på en lövträdsbevuxen kulle. På storskifteskartan från 1780 finns sex gårdar markerade nordväst, norr och nordöst om kyrkan.

Utsnitt ur häradsökonomiska kartan 1868-77, Nässja. Fattigstugan ligger i anslutning till västra kyrkogårdsmuren.

Bostadshusen i byn utgörs av olika typer, ett flertal är dock reveterade. Vid kyrkogårdsmurens västra sida ligger det f d fattighuset, vilket utgörs av en enkelstuga i två våningar med ingång till övervåningen från kyrkogården. Såväl fattighuset som en intilliggande timrad bod är uppförda under 1700-talets andra hälft. Väster om kyrkan finns även Nässja småskola, som uppfördes 1907 och nu används som församlingshem. I byns nordöstra del är det ovan beskrivna gravfältet beläget, vilket består av 23 registrerade fornlämningar. I kyrkomiljön, som är av riksintresse för kulturmiljövården, ingår en av länets mest kända fornlämningar.

Nässja kyrka

Kyrkan är genom dendrokronologisk provtagning, d v s årsringsanalys, daterad till 1100-talets andra hälft. Senare under medeltiden tillbyggdes en sakristia i norr och kyrkorummet valvslogs. Kyrkan har en takryttare över långhusets västra del med osäker datering. Vid en ombyggnad i början av 1800-talet flyttades huvudingången från sydportalen till ett nybyggt vapenhus vid västra gaveln. Kyrkans fasader är spritputsade med släta omfattningar och avfärgade i vitt. Taket, som är gemensamt över långhus och kor, är liksom takryttaren täckt med spån. Interiören präglas i hög grad av den omfattande ombyggnaden i början av 1800-talet då valven revs och ersattes av ett plant trätak.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Fotografi av Nässja kyrka 1905. Kyrkogårdens sydöstra del uppvisar inga gravvårdar. Kan man ana gräskullar utan markering? (Foto i Östergötlands läns museums samlingar.)

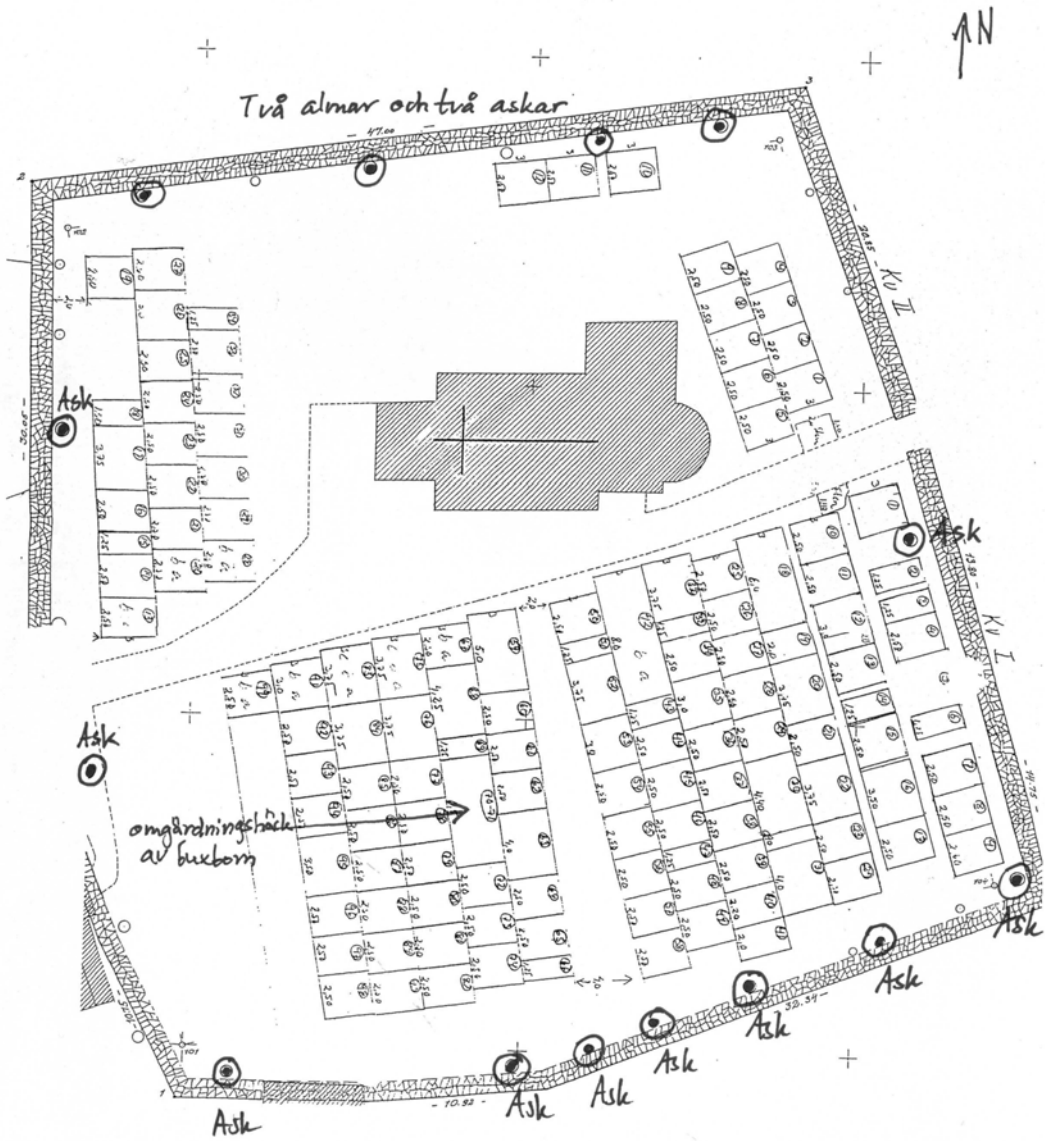
Kyrkogården har sedan medeltiden vuxit fram runt den medeltida kyrkan. I den inventering som utfördes av bogårdsmurar (kyrkogårdsmurar) i Linköpings Stift 2002-2003 bedöms att stora delar av murarna är medeltida. Detta innebär att kyrkogården troligen inte har utvidgats under senare tid. En karta upprättad 1849 över ägor till Nässja by visar samma omfattning på kyrkogården som idag. Här kan man även se fattigstugan och uthuset i anslutning till kyrkogårdsmuren. Av den ovan nämnda inventeringen framgår att grindarna är stämplade med BONA. Eventuellt kan de vara från Bona bruk som bedrev verksamhet från 1782-1886. En anteckning av Bengt

Cnatingius (Enskilt arkiv 485) nämner nya kyrkogårdsportar till Nässja kyrkogård år 1763. Det är dock osäkert om det är den nuvarande kyrkogårdsgrinden.

Det har funnits en klockstapel på kyrkogården eller i kyrkans närhet. Det saknas uppgifter på exakt placering. År 1695 ersattes klockstapeln av ett torn/takryttare på kyrkan.

Fotografiet ovan från 1905 visar ett helt annat utseende på kyrkogårdens sydöstra del än idag. Inga gravvårdar finns utom ett par vårdar strax söder om kyrkan, två av gravvårdarna i familjegrav I 42. Det ser inte ut som om graven ännu är omgärdad av de granitpällare med kätting som finns där idag.

Nässja kyrka
Vegetation mm

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården består av två kvarter: I och II.

Nässja kyrkogård från sydöst.

Allmän karaktär

Kyrkogården har en öppen karaktär utan ryggäckar och med glest stående gravvårdar. Den höga trädkransen och den norra, nordvästra och nordöstra kyrkogårdsmuren, som inte blivit stödmurar, skapar dock en rumslig känsla.

Omgärdning

Kyrkogårdsmuren är synlig inifrån kyrkogården som högst ca 1,1 meter. Något söder om kyrkan övergår murarna till stödmurar.

Västra muren: ca 1,05-1,4 m hög och ca 1,3 m bred skalmur av ca 0,4-1,2 meter lång kalksten. I vissa partier har muren rasat. Små rester av murbruk och kalkstensskivor ligger på krönet som täckning. På murkrönet växer mossa, gräs och krusbär.

Norra muren: ca 1,3-1,7 m hög av ca 0,4-1,0 m stora kalkstenar. Stenens format är ej enhetlig, utan varierar från smala skivor till block. En del bruksrester finns. Muren är delvis rasad. På krönet växer gräs och mossa. På insidan är murens karaktär något mer enhetlig.

Östra muren: ca 0,9-1,7 m hög. Norr om grinden liknar den norra muren. Söder om grinden har den en annan karaktär med mer enhetliga och mindre kalkstenar och en del gråsten, eventuellt från fyllningen. Gräs och örter växer högt mot muren.

Södra muren: ca 1,0-1,3 m hög stödmur av ca 0,4-1,1 m långa kalkstenar. Jämnt lagt.

Sydvästra murhörnet.

Ingångar

Väster: i väster en muröppning.

Öster: östra grinden är en dubbelgrind i järnsmide med spjälor. Krönet är svängt och stängningsanordningen kröns av ett kors. Grinden sitter direkt i muren..

Vegetation

Trädkransen växer innanför muren och en del träd är nedtagna.

Väster: två äldre askar.

Norr: två höga almar och två höga askar.

Öster: en ask.

Söder: sju askar.

En hög ask växer utanför kyrkogårdsmuren i sydväst. Enstaka buskage på kyrkogårdens norra del och omgärdningshäck av buxbom finns runt två gravar i kvarter I.

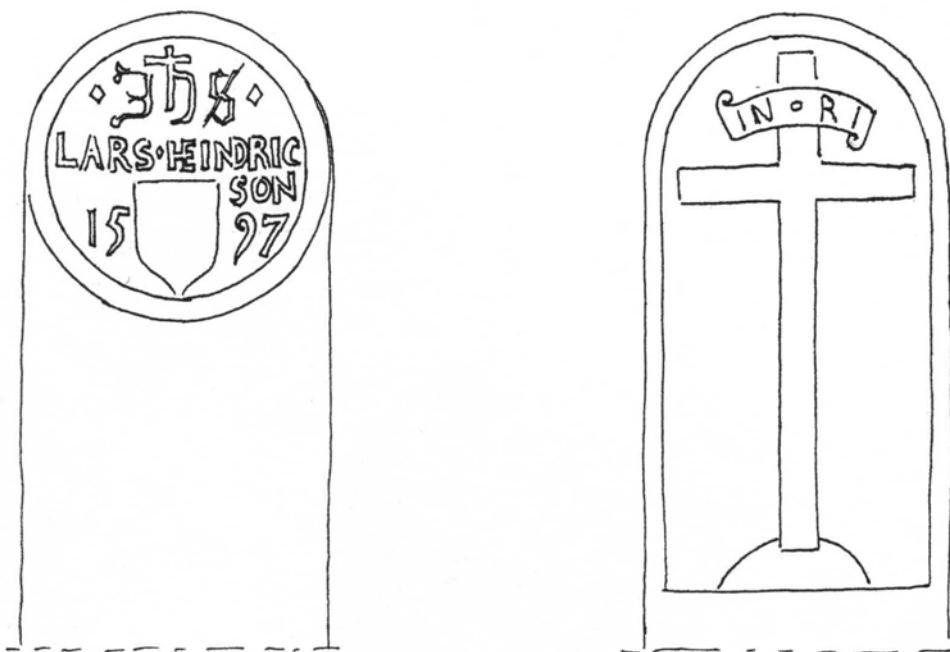
Gångsystem

En grusgång går från östra grinden till västra muröppningen med en utvidgning till kyrkans västportal

Gravvårdstyper

På kyrkogården finns ett antal ålderdomliga gravvårdar och hällar i kalksten. Den äldsta är från 1500-talet. Tre stenar står söder om kyrkan, två hällar ligger utmed grusgången och en sten står mot kyrkogårdsmuren i öster. Två hällar ligger dessutom som trappstenar till västportalen respektive korportalen. Det finns sex grusgravar omgivna med stenram och en med kätting. Vårdar och omramning är enhetliga. Dessutom finns två grusgravar omgivna av buxbomshäckar. Några vårdar är höga och de sentida är i

allmänhet låga och breda, en del från 1930-50-talet i svart granit. Vanligast förekommande material är grå, svart och röd granit, samt kalksten. Bortsett från de allra äldsta gravvårdarna från 1500-1700-talet är de äldsta vårdarna, några stenar från andra delen av 1800-talet.

Gravvård i kalksten, daterad 1597. Stenen står tillsammans med två 1600-talsstenar söder om kyrkan i kvarter I. Teckning av Sune Ljungstedt.

Minneslund

—

Byggnader

Intill muren i sydväst finns fattigstugan. Den är i två våningar med ingång till övre våningen över kyrkogårdsmuren. Stommen är timrad och locklistpanelen är rödfärgad. Sadeltaket är täckt med rött enkupigt tegel. Spröjsade fönster. Delvis på södra muren står en bod, även den i två våningar. Fasaderna är klädda med en rödfärgad locklistpanel. Mot kyrkogården finns två boddörrar med liggande fasspontad panel. Byggnaderna finns inritade på en lantmäterikarta från 1849.

Fattigstugan från nordöst.

Bodens anslutning till kyrkogårdsmuren.

Övrigt

Tre undanställda vårdar står vid västra muren. Två gravhällar ligger som trappstenar vid västingången respektive korportalen. En parkbänk i vitt och grönt och belysning med en enkel lampglob på en grönmålad trästolpe.

Kulturhistorisk bedömning

Nässja kyrka med omgivande kyrkogård, medeltida kyrkogårdsmur fattigstuga och bod/uthus utgör en kyrkomiljö av nationellt intresse. Närheten till Östergötlands största bevarade skeppssättning och den rikliga förekomsten på fornlämningar i övrigt tyder på en lång kontinuitet som central plats.

Liksom många medeltida kyrkor ligger Nässja kyrka placerad på kyrkogårdens norra del. Grusgångar finns enbart mellan de båda grindarna och kyrkans ingång. Detta är ett ålderdomligt drag som är av högt kulturhistoriskt intresse.

Till det ålderdomliga intrycket bidrar kyrkogårdsmuren i hög grad. Trädkransen är viktig för miljön och visar på det parkideal som var gällande på kyrkogårdarna från slutet av 1700-talet, på landsortskyrkogårdarna åtminstone från mitten av 1800-talet. Till största delen består trädkransen av askar. Flera av länets ödekyrkogårdar har rester av trädkransar av just ask. Det finns också en anteckning i en sockenbeskrivning över Björkebergs socken från 1760 som nämner askar runt kyrkan. Ask har troligen tidigare varit ett vanligt trädslag i trädkransarna och det är därför kulturhistoriskt värdefullt att bevara askträd i de trädkransar där de ännu finns.

Enskilda gravvårdar har ett högt kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a de ålderdomliga gravvårdarna från 1500-1700-talet inklusive gravhällarna som ligger som trappstenar i västportalen respektive korportalen. Det är mycket ovanligt med en bevarad gravvård från 1500-talet som står ute på kyrkogården. Ett högt kulturhistoriskt värde finns även i de häck- eller stenramsomgärdade grusgravarna söder om kyrkan. När det gäller kyrkogården i Nässja är det svårt att identifiera några avgränsade områden för mer påkostade familjegravar eller de enklare sk linjegravarna. Tydligt har man i alla fall använt sig av tidens gängse bruk för familjegravar med omgärdade grusgravar. I övrigt var det vanligt från åtminstone andra delen av 1800-talet att de mer påkostade familjegravarna låg invid kyrkogårdsmuren eller i kvarterens utkanter. Titlar på gravvårdar säger mycket om en trakts näringsliv. På kyrkogården i Nässja förekommer titlar som anknyter till jordbruket så som hemmansägare och lantbrukare. Men här finns även skeppare och fiskare. Nässja socken ligger ju på en udde ut i Vättern.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter I Gravplats nr 1-99

Kvarteret omfattar gravplats nr 1-99 och omfattar kyrkogårdens södra del. I väster fattigstugan och i norr kvarter II och kyrkan. Utanför kyrkogården finns en trädgård och landsväg i öster samt grusväg och gården i söder.

Allmän karaktär

En öppen karaktär med alla vårdar vända åt öster, utom utmed östra muren.

Kvarter I från nordöst. I bakgrunden syns boden/uthuset som delvis vilar på kyrkogårdsmuren.

Omgårdning

Kyrkogårdsmur i väster, öster och söder.

Ingångar

Östra grinden och västra muröppningen.

Vegetation

Åtta höga askar i trädkransen. Två av dem, mitt på södra muren, är något yngre än övriga. Utanför västra muren växer en alm och vid västra grindöppningen en relativt gammal ask. Två grusgravar har ca 0,4 meter höga klippta buxbomshäckar.

Gångsystem

En grusgång går norr om kvarteret från östra till västra ingången.

Gravvårdstyper

Det finns sex grusgravar omgivna med stenram och en med kätting. Vårdar och omramning är enhetliga. Dessutom finns två grusgravar omgivna av buxbomshäckar. Vid mittgången i öster ligger en ålderdomlig gravhäll i kalksten från tidigt 1600-tal och i kvarteret finns tre resta ålderdomliga kalkstenvårdar, varav en i gott skick från 1500-talet. Några gravvårdar från 1800-talets andra hälft och tidigt 1900-tal är höga och de mer sentida vårdarna är i allmänhet låga och breda, en del från 1930-50-talet i svart granit. Gravläggningarna är från 1866-2002, flertalet från 1900-talet. Ett odaterat träkors i öster. (Osäkert om någon av de äldsta stenarna står på ursprunglig plats). Vanligast förekommande material är grå, svart och röd granit, samt kalksten.

Två gravvårdar i kalksten från 1600-talet. De står söder om kyrkan tillsammans med en gravvård från 1597 (se den allmänna beskrivningen). Teckning av Sune Ljungstedt.

Grusgrav med enhetlig stenram och vård. Gravvård i svart granit, 1916.

Byggnader

–

Övrigt

Vid boden i söder står soptunna och vaser. Ingen synlig vattenpost.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret har en blandad karaktär genom den ålderdomliga strukturen med avsaknad av gångar och rygghäckar men med relativt många sentida och enhetliga vårdar. Den

ålderdomliga strukturen bildar i Nässja en enhet med kyrkan. Även gravvårdarns riktning mot öster är ett ålderdomligt drag. Enskilda gravvårdar och gravanläggningar har ett kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a de ålderdomliga gravvårdarna från 1500- och 1600-talen och grusgravarna. De ålderdomliga gravvårdarna på Nässja kyrkogård hör till det fåtal som finns bevarade i länet. En bevarad gravvård från 1500-talet är mycket ovanligt. Grusgravarna visar på en typ av gravanläggningar som varit dominerande under stora delar av 1900-talet. Titlar på gravvårdar berättar bl a om en trakts näringsliv. I Nässja är det dock ingen direkt dominans av någon speciell titel utan här finns tonsättare, provisor, hemmansägare , skeppare och fiskare m fl. De två senare titlarna visar på närheten till Vättern.

Kvarter II Gravplats nr 1-34

Kvarteret omfattar gravplats nr 1-34 och ligger på kyrkogårdens norra del. Utanför kyrkogården i väster, norr och öster ligger trädgårdar, i söder kvarter I och kyrkan.

Kvarter II, västra delen från nordöst.

Kvarter II, östra delen från nordväst.

Allmän karaktär

Öppen karaktär med ett fåtal vårdar. Kyrkogårdsmuren och närheten till kyrkan skapar ett rumsligt intryck.

Omgärdning

Kyrkogårdsmur i väster, norr och öster.

Ingångar

Östra grinden och västra muröppningen.

Vegetation

I norra trädkransen finns två askar i öster och två almar i väster. Vid östra muren står en ask. Samtliga träd är höga.

Gångsystem

En grusgång går söder om kvarteret mellan kyrkogårdens två ingångar med en liten gång fram till kyrkans västportal.

Gravvårdstyper

Vid mittgången ligger en äldre kalkstenshäll och en äldre sten står vid södra muren. Några höga granitvårdar finns, en sentida granithäll, en natursten och några sentida låga granitvårdar. En kalkstensvård är från 1870-talet. Gravläggningar från 1874-1997. Vanligast förekommande är gravvårdar i grå, röd och svart granit samt kalksten

Undanställd kalkstensvård, omkr år 1600. Familjegrav i svart granit.

Byggnader

–

Övrigt

–

Kulturhistorisk bedömning

Det rumsliga intryck som kyrkogårdsmuren och kyrkan bildar har ett högt kulturhistoriskt värde. Enskilda gravvårdar har ett kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a de ålderdomliga gravvårdarna från 1600- och 1700-talen. De hör till det fåtal gravvårdar från denna period som finns bevarade i länet. Titlar på gravvårdar berättar bl a om en trakts näringsliv. I kvarter II finns det gravvårdar över bl a lantbrukare, kyrkovaktare, skeppare och fiskare. De två senare titlarna visar på närheten till Vättern.

Källor:

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger.
Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
Cnattingius, Bengt. Kyrkor i Östergötland och Småland, anteckningar och manuskript i
enskilt arkiv nr 485, Östergötlands länsmuseum.
Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.
Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.
Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
Ljungstedt, Sune. Inventering av gravvårdar. Enskilt arkiv 575, Östergötlands
länsmuseum.
Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska
kyrkogårdar. 2001.
Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H
(red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

www.lantmateriet.se. Lantmäterikarta från 1849.

www.ostergotlandslansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalthistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Nässja kyrka

Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse X

Omgärdade grusgravar □

